

f.sanjabis@gmail.com

فائزه سنجابی

دکترای تخصصی شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران
غرب، پایه ۳ نظارت و طراحی شهرسازی

۱- چکیده

مهندسان شهرساز نقشی حیاتی در توسعه پایدار شهری و ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان ایفا می‌کنند. جایگاه این متخصصان در کشورهای مختلف، متفاوت است اما در کشورهای پیشرو، شهرسازان در تمامی سطوح تصمیم‌گیری شهری، از برنامه‌ریزی محلی تا سیاست‌گذاری‌های کلان، حضور دارند. در ایران، وضعیت شهرسازی با معضلات جدی روبه‌روست که نمونه بارز آن شهرهای جدیدی چون پردیس و پرند است. این معضلات ناشی از عدم بهره‌گیری کافی از تخصص مهندسان شهرساز، فقدان برنامه‌ریزی جامع و یکپارچه، نادیده گرفتن اصول علمی و حرفه‌ای و ضعف در مدیریت و نظارت بر اجرای پروژه‌ها است. پرسش‌های بی‌پاسخ در مورد فرصت‌های شغلی محدود، برگزاری آزمون نظام‌مهندسی بدون وجود تقاضای کافی، عدم شفافیت در فرایندهای تصمیم‌گیری و اظهارات مسئولان شهری، بحران مدیریتی و ساختاری را آشکار می‌کنند. راهکارهای پیشنهادی شامل تدوین قوانین شفاف و جامع، آگاهی‌بخشی به مسئولان و مدیران شهری، اصلاح ساختارهای مدیریتی و نظام‌نامه‌های حرفه‌ای، ایجاد الزام قانونی برای حضور مهندسان شهرساز در تمامی مراحل پروژه‌ها و تقویت نقش نهادهای حرفه‌ای و مدنی است.

جایگاه مهندسان شهرساز، درس‌آموخته‌های جهانی و معضلات ایران

ماهنامه فنی و مهندسی شمس
شماره ۱۲۶ - زمستان ۱۴۰۳
www.shams-irceo.ir

آلمان: نظام برنامه‌ریزی فضایی در آلمان، چندسطحی و مبتنی بر همکاری میان سطوح فدرال، ایالتی و محلی است. مهندسان شهرساز در تهیه طرح‌های توسعه فضایی در سطوح مختلف، مدیریت کاربری زمین، حفاظت از منابع طبیعی و توسعه

مهندسان شهرساز نقشی حیاتی در توسعه پایدار شهری و ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان ایفا می‌کنند.

زیرساخت‌ها نقش دارند [۴].

بریتانیا: نظام برنامه‌ریزی در بریتانیا، متمرکز و مبتنی بر سلسله‌مراتبی از طرح‌های توسعه ملی، منطقه‌ای و محلی است. مهندسان شهرساز در تهیه این طرح‌ها، مدیریت توسعه، طراحی شهری و حفاظت از میراث فرهنگی نقش دارند. مؤسسه سلطنتی برنامه‌ریزی شهری (RTPI) به عنوان نهاد حرفه‌ای اصلی، نقش مهمی در تنظیم حرفه شهرسازی دارد [۳].

هلند: هلند به دلیل رویکردهای نوآورانه در مدیریت زمین، برنامه‌ریزی آب، طراحی شهری و توسعه پایدار شهرت دارد. مهندسان شهرساز در این کشور، در مدیریت سیلاب، طراحی شهرهای شناور، توسعه زیرساخت‌های دوچرخه‌سواری و ایجاد فضاهای عمومی با کیفیت نقش دارند [۵].

۴- وضعیت شهرسازی در ایران: تحلیل چالش‌ها و شکست‌های ساختاری

۴-۱- شهرهای جدید: نمونه‌های معضل‌دار

در ایران، وضعیت شهرسازی با چالش‌های متعددی روبروست که می‌توان آن‌ها را در موارد زیر خلاصه کرد: فقدان برنامه‌ریزی جامع و یکپارچه: نظام برنامه‌ریزی شهری در ایران، فاقد یکپارچگی و هماهنگی لازم میان سطوح مختلف برنامه‌ریزی (ملی، منطقه‌ای و محلی) است. ضعف در مدیریت و نظارت بر اجرای طرح‌ها: بسیاری از طرح‌های شهری به دلیل ضعف در مدیریت، نظارت و اجرا، به اهداف خود دست نمی‌یابند.

نادیده گرفتن اصول علمی و حرفه‌ای: در بسیاری از موارد، اصول علمی و حرفه‌ای شهرسازی در فرایندهای برنامه‌ریزی و طراحی

۲- مقدمه

توسعه پایدار شهری و ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان، از مهم‌ترین اهداف سیاست‌گذاری‌های شهری در سراسر جهان به شمار می‌روند. در این میان، مهندسان شهرساز به عنوان متخصصانی که دانش و مهارت‌های لازم برای برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت فضاهای شهری را دارند، نقشی کلیدی در تحقق این اهداف ایفا می‌کنند. جایگاه و نقش مهندسان شهرساز در کشورهای مختلف، بسته به نظام‌های برنامه‌ریزی، ساختارهای حکمرانی، اولویت‌های توسعه و فرهنگ حرفه‌ای، متفاوت است. با این حال، تجربیات کشورهای پیشرو در حوزه شهرسازی نشان می‌دهد که مشارکت فعال و موثر مهندسان شهرساز در تمامی سطوح تصمیم‌گیری و اجرای پروژه‌های شهری، از الزامات دستیابی به توسعه پایدار و شهرهای انسان‌محور است. این مقاله ضمن بررسی تطبیقی جایگاه مهندسان شهرساز در چند کشور منتخب، به تحلیل وضعیت شهرسازی در ایران و چالش‌های پیش‌روی مهندسان شهرساز در کشور می‌پردازد. در این راستا، به معضلات شهرهای جدیدی چون پردیس و پرند به عنوان نمونه‌هایی از ناکارآمدی نظام برنامه‌ریزی و مدیریت شهری اشاره شده و راهکارهایی برای بهبود وضعیت موجود و ارتقاء جایگاه مهندسان شهرساز در نظام شهرسازی ایران ارائه می‌شود.

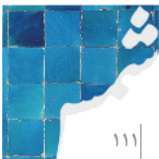
۳- جایگاه مهندسان شهرساز در کشورهای مختلف: تحلیل تطبیقی و اهمیت نقش حرفه‌ای

۳-۱- ایالات متحده آمریکا: نقش کلیدی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای

در ایالات متحده، مهندسان شهرساز در طیف وسیعی از فعالیت‌های برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، از جمله تهیه طرح‌های جامع شهری و منطقه‌ای، طراحی شهری، مدیریت توسعه زمین، برنامه‌ریزی حمل‌ونقل، برنامه‌ریزی محیط‌زیست، مدیریت بحران و بازآفرینی شهری، نقش آفرینی می‌کنند. نظام برنامه‌ریزی در آمریکا، غیرمتمرکز و مبتنی بر مشارکت ذی‌نفعان مختلف است و مهندسان شهرساز به عنوان تسهیل‌گران و هماهنگ‌کنندگان این فرایندها عمل می‌کنند. انجمن برنامه‌ریزی آمریکا (APA) و مؤسسه برنامه‌ریزان خبره آمریکا (AICP) به عنوان نهادهای حرفه‌ای اصلی در حوزه شهرسازی، نقش مهمی در تدوین استانداردها، آموزش و ترویج حرفه شهرسازی دارند [۲، ۱].

۳-۲- اروپا: تعادل میان توسعه و عدالت اجتماعی

در اروپا، رویکردهای متنوعی به شهرسازی وجود دارد، اما وجه مشترک بسیاری از کشورها، تأکید بر برنامه‌ریزی فضایی جامع، توسعه پایدار، عدالت اجتماعی و مشارکت شهروندان است.

شهری نادیده گرفته می‌شوند.

کمبود مشارکت مردمی: در فرایندهای تصمیم‌گیری شهری، مشارکت موثر شهروندان و ذی‌نفعان به اندازه کافی مورد توجه قرار نمی‌گیرد.

توسعه پایدار شهری و ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان، از مهم‌ترین اهداف سیاست‌گذاری‌های شهری در سراسر جهان به شمار می‌روند.

شهرهای جدیدی چون پردیس، پرند و هشتگرد، نمونه‌های بارزی از بروز معضل در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری در ایران هستند. این شهرها که با هدف کاهش تمرکز جمعیت در کلان‌شهرها و ایجاد سکونتگاه‌های جدید طراحی شده‌اند، با مشکلات متعددی روبرو هستند:

پردیس: کمبود زیرساخت‌های اساسی، خدمات شهری ناکافی، مشکلات حمل‌ونقل عمومی، کمبود فضاهای سبز و تفریحی، مسائل مربوط به تأمین آب و کیفیت پایین ساخت‌وساز [۶].

پرند: ضعف در زیرساخت‌ها، عدم جذابیت اجتماعی و اقتصادی، مشکلات حمل‌ونقل، کمبود امکانات آموزشی و بهداشتی، مسائل مربوط به تأمین آب و کیفیت پایین محیط‌زیست [۷].

هشتگرد: کمبود زیرساخت‌ها، عدم اتصال مناسب به شبکه حمل‌ونقل منطقه‌ای، کمبود خدمات شهری، مسائل مربوط به تأمین آب و کیفیت پایین ساخت‌وساز [۸].

این شکست‌ها نشان‌دهنده عدم بهره‌گیری کافی از تخصص مهندسان شهرساز، فقدان برنامه‌ریزی جامع و یکپارچه، ضعف در مدیریت و نظارت بر اجرای پروژه‌ها و نادیده گرفتن اصول علمی و حرفه‌ای در فرایندهای شهرسازی است.

۵- سوالات بی‌پاسخ برای مسئولان شهری در ایران: چالش‌های ساختاری و مدیریتی در حوزه شهرسازی

۵-۱- فرصت‌های شغلی محدود

با وجود برگزاری آزمون‌های نظام‌مهندسی شهرسازی، فرصت‌های شغلی برای مهندسان شهرساز در ایران بسیار محدود است.

این مسئله به عواملی چون عدم تناسب میان ظرفیت پذیرش دانشگاه‌ها و نیاز بازار کار، عدم شفافیت در فرایندهای استخدام و جذب نیرو، و ضعف در حمایت از بخش خصوصی و کارآفرینی در حوزه شهرسازی مربوط می‌شود.

۵-۲- تناقض در برگزاری آزمون و نیاز بازار کار

برگزاری آزمون‌های نظام‌مهندسی برای مهندسان شهرساز در حالی که بسیاری از پروژه‌های شهری بدون حضور و مشارکت موثر مهندسان شهرساز اجرامی‌شوند، یک تناقض آشکار است. این مسئله نشان‌دهنده عدم الزام قانونی کافی برای حضور مهندسان شهرساز در پروژه‌های شهری و ضعف در نظارت بر اجرای قوانین و مقررات موجود است.

۵-۳- اظهارنظرهای مسئولان و نامه‌های بحران‌زا

اظهارنظرهای برخی مسئولان شهری مبنی بر اینکه «کار شهرسازی یا وجود ندارد یا در اختیار گروهی خاص است» و صدور نامه‌هایی که حضور مهندسان شهرساز را در پروژه‌های شهری اختیاری می‌کنند، نشان‌دهنده عمق بحران مدیریتی و ساختاری در حوزه شهرسازی است. اینگونه اقدامات، به تضعیف جایگاه حرفه‌ای مهندسان شهرساز، کاهش انگیزه و اعتماد به نفس آن‌ها و در نهایت، افت کیفیت خدمات شهرسازی منجر می‌شود.

۶- راهکارها برای ارتقاء جایگاه مهندسان شهرساز در ایران

۶-۱- تدوین قوانین شفاف و جامع

بازنگری و اصلاح قوانین و مقررات شهرسازی: به منظور ایجاد الزام قانونی برای حضور مهندسان شهرساز در تمامی مراحل برنامه‌ریزی، طراحی و اجرای پروژه‌های شهری.

تدوین نظام‌نامه حرفه‌ای شهرسازی: به منظور تعیین حدود صلاحیت، وظایف و مسئولیت‌های مهندسان شهرساز و ایجاد سازوکارهای نظارتی و انضباطی.

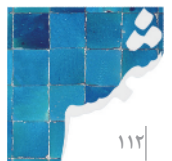
۶-۲- آگاهی‌بخشی به مسئولان شهری

برگزاری دوره‌های آموزشی و کارگاه‌های تخصصی: برای مسئولان و مدیران شهری به منظور آشنایی با اهمیت و ضرورت حضور مهندسان شهرساز در فرایندهای تصمیم‌گیری و اجرای پروژه‌های شهری.

ترویج تجربیات موفق: معرفی نمونه‌های موفق داخلی و خارجی از پروژه‌های شهری که با مشارکت موثر مهندسان شهرساز به اجرا درآمده‌اند.

۶-۳- اصلاح ساختارهای مدیریتی

ایجاد واحدهای تخصصی مهندسان شهرسازی: در شهرداری‌ها و سایر نهادهای مرتبط با مدیریت شهری به منظور بهره‌گیری از تخصص مهندسان شهرساز در فرایندهای تصمیم‌گیری و اجرا.

در اروپا، رویکردهای متنوعی به شهرسازی وجود دارد، اما وجه مشترک بسیاری از کشورها، تأکید بر برنامه‌ریزی فضایی جامع، توسعه پایدار، عدالت اجتماعی و مشارکت شهروندان است.

تقویت نقش سازمان نظام مهندسی ساختمان: در حمایت از حقوق حرفه‌ای مهندسان شهرساز و نظارت بر عملکرد آن‌ها.

۴-۶- ایجاد الزام قانونی

الزام به حضور مهندسان شهرساز: در تمامی پروژه‌های شهری، از مطالعات اولیه تا طراحی، اجرا و نظارت. ایجاد سازوکارهای نظارتی: برای تضمین حضور و مشارکت موثر مهندسان شهرساز در پروژه‌های شهری و برخورد با تخلفات.

تقویت نقش نهادهای حرفه‌ای و مدنی: در پایش و ارزیابی عملکرد مدیریت شهری و پیگیری مطالبات حرفه‌ای مهندسان شهرساز.

۷- جمع‌بندی

تجربیات جهانی نشان می‌دهد که مهندسان شهرساز نقشی بی‌بدیل در توسعه پایدار شهری و ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان دارند. در ایران، با وجود ظرفیت‌های علمی و تخصصی قابل توجه در حوزه شهرسازی، به دلایل ساختاری، مدیریتی و فرهنگی، جایگاه مهندسان شهرساز به درستی شناخته نشده و از تخصص آن‌ها به طور کامل استفاده نمی‌شود. شکست‌های مشهود در شهرهای جدید، نمونه‌ای از پیامدهای این وضعیت است. برای برون‌رفت از این وضعیت، نیازمند یک عزم ملی برای بازنگری در نظام برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، اصلاح قوانین و مقررات، تقویت نهادهای حرفه‌ای، آگاهی‌بخشی به مسئولان و مدیران شهری و ایجاد سازوکارهای قانونی برای تضمین حضور و مشارکت موثر مهندسان شهرساز در تمامی مراحل پروژه‌های شهری هستیم. شفافیت در فرایندهای تصمیم‌گیری، پاسخگویی نهادهای مسئول و توجه جدی به ظرفیت‌های علمی و حرفه‌ای مهندسان شهرساز، نه تنها یک ضرورت برای بهبود وضعیت شهرسازی در ایران است، بلکه گامی اساسی در راستای تحقق توسعه پایدار و عدالت شهری به شمار می‌رود.

۸- مراجع

- [1] APA. (2023). American Planning Association. Retrieved from <https://www.planning.org/>
- [2] AICP. (2023). American Institute of Certified Planners. Retrieved from <https://www.planning.org/aicp/>
- [3] RTPi. (2023). Royal Town Planning Institute. Retrieved from <https://www.rtpi.org.uk/>
- [4] BMVI. (2016). Spatial Planning Act (Raumordnungsgesetz – ROG). Federal Ministry of Transport and Digital Infrastructure.
- [5] Ministry of Infrastructure and Water Management. (2021). National Water Program 2022-2027.

[۶] مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۸). بررسی مسائل و مشکلات شهر جدید پردیس.

[۷] شرکت عمران شهرهای جدید. (۱۳۹۹). گزارش عملکرد سال ۱۳۹۸.

[۸] وزارت راه و شهرسازی. (۱۳۹۷). طرح جامع شهر جدید هشتگرد.

